

NESAŽININGI (NETEISĖTI) ĮMONĖS VALDYMO ORGANŲ VEIKSMAI KAIP TYČINIO BANKROTO PRIEŽASTYS

Mindaugas Slavinskas

Kauno kolegija

Anotacija. Straipsnyje analizuojami bankroto teisiniai santykiai. Įmonės valdymas, remiantis LR Akcinių bendrovių įstatymu ir lydinčiais dokumentais imperatyviai nustato valdymo organų narių teises ir kildina atitinkamas pareigas. Sutrūkus įmonės veiklai ar susidūrus su sunkia ekonomine padėtimi valdymo organų nariai privalo elgtis pagal bonus pater familias principą. Šis principas įpareigoja nenukrypti ir vykdyti įmonės fiduciarines pareigas. Bankroto proceso metu, atkreipiamas ypatingas dėmesys įmonės valdymo organų priimtiems sprendimams iki bankroto bylos iškėlimo. Dėl šios priežasties svarbu iškristalizuoti kriterijus, kuriais remiantis galima pripažinti, jog įmonės valdymo organai pažeidė fiduciarines pareigas elgtis įmonės naudai ir jos interesams bei reikalauti atitinkamų veiksmų iš kaltųjų asmenų. Daugiausia dėmesio straipsnyje suteikiama LR Įmonių bankroto įstatymo ir LR Baudžiamojo kodekso normoms, kurios reguliuoja tyčinio bankroto kvalifikavimą bei taikymą. Pažymėtina, jog civilinėje, tiek baudžiamosios teisės šakose galioja, iš esmės, tapatūs kriterijai, kuriais remiantis asmenį galima pripažinti kaltu dėl tyčinių veiksmų sukulto bankroto. Tokiu būdu, suformuojama dviejų skirtingų teisės šakų kolizija.

Raktiniai žodžiai: valdymo organai, bankrotas, nesąžiningi veiksmai.

Įvadas

Temos aktualumas: Nekvestionuojant bankroto instituto reikšmės, svarbu atkreipti dėmesį į problemas, su kuriomis susiduria šių teisinių santykių dalyviai. Viena iš pagrindinių sričių, kuriose kyla problemų, taikant įstatymo leidėjo suformuluotus teisės aktus yra atitinkamų veiksmų traktavimas kaip nesąžiningų, t. y. prieštaraujančių gerai verslo praktikai. Negana to, atsakomybė už nesąžiningus veiksmus yra dvejopa. Civilinėje teisė galioja tyčinio bankroto institutas kaip civilinės teisės priemonė. Tuo tarpu baudžiamojoje teisėje įtvirtintas nusikalstamo bankroto institutas, kuris taipogi kvalifikuoja tyčinius veiksmus kaip nusikalstamus ir užtraukia kriminalinio pobūdžio atsakomybę. Tokios veikos, kaip: turto aktyvų nuslėpimas, perleidimas už neadekvačiai mažą kainą, rizikingų sandorių sudarymas, apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas, sistemiškai vertinant reglamentavimą Įmonių bankroto įstatyme ir lyginant su teismų praktikoje priimamais apkaltinamaisiais nuosprendžiais, pastebima, jog šios veikos patenka tiek į civilinę, tiek ir į baudžiamosios teisės taikymo sritį. Pirma, svarbu išsiaiškinti, kokie įmonės valdymo organų veiksmai laikytini nesąžiningais. Antra, kokia atsakomybė gresia už anksčiau minėtų veiksmų atlikimą. Be to, kokia yra civilinės ir baudžiamosios teisės normų takoskyra.

Nagrinėjama tema aktuali ne tik dėl to, jog skirtingose teisės šakose reguliuojami panašūs teisiniai santykiai. Temos aktualumą lemia ir tai, jog tyčinio bankroto klausimais teisės doktrinoje nėra plačiai diskutuojama. Nagrinėjant teismų praktiką baudžiamosiose bylose susiduriama su atvejais, kuomet apkaltinamieji nuosprendžiai grindžiami bū-

tent civilinėje teisėje (LR Įmonių bankroto įstatyme) įtvirtintais kriterijais. Be to, pastebimas itin mažas baudžiamųjų bylų kiekis nusikalstamo bankroto srityje.

Remiantis Įmonių bankroto valdymo departamento prie LR Ūkio ministerijos pateikta apžvalga atspindinčia, kad Lietuvoje tyčinis bankrotas periodu 1993 m.-2016 m. buvo pripažintas 235 įmonėse (2). Apskritai, įmonių bankroto procedūros buvo inicijuotos (vykdomos, nutrauktos baigtos) tuo pačiu periodu 19385 įmonėse. Tyčinių bankrotų skaičius sudaro 1,21 proc. visų bankrutuojančių įmonių. Tuo tarpu, duomenis lyginant tarptautiniu mastu: „pagal Europos Komisijos Įmonių ir pramonės generalinio direktorato <...> Europos Sąjungos valstybėse tyčiniai bankrotai sudaro 4-6 proc. visų bankrutuojančių įmonių.“(22)

Taigi esant nustatytam teisiniui reguliavimui susidaro teisinė **problema:** ar įtvirtintas reguliavimas skirtingose teisės šakose nesukelia įstatymų kolizijos?

Tyrimo objektas: įmonės valdymo organų veiksmai (sprendimai) ir jų kvalifikavimas remiantis tyčinio bankroto įstatymo pagrindu civiliniame procese.

Tyrimo tikslas: ištirti įmonės valdymo organų narių sprendimų pagrįstumą ir suformuluoti konkrečius nesąžiningo elgesio kriterijus.

Tikslui pasiekti buvo iškelti šie **uždaviniai:**

Atskleisti nesąžiningų veiksmų koncepciją tyčinio bankroto kontekste.

Išanalizuoti dviejų skirtingų teisės šakų reglamentuojančių panašius teisinius santykius takoskyrą.

Ištirti užsienio šalių veiksmų kvalifikavimo praktiką tyčinio bankroto bylose.

Tyrimė naudojami metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, lyginimo, sisteminimo, loginis.

Tyčinio bankroto koncepciją apibūdinantys nesąžiningų veiksmų kvalifikavimo požymiai

Pagal Įmonių bankroto įstatymo 2 straipsnio 12 dalį, tyčinis bankrotas yra apibrėžiamas kaip įmonės privedimas prie bankroto tyčia. Jo požymiai yra aplinkybės, jog: (i) įmonės valdymo organai nevykdė įstatymuose ar steigimo sutartyse nustatytų pareigų; (ii) sudaryti nuostolingi ir ekonomiškai nenaudingi sandoriai; (iii) perduotas turtas už mažesnę negu rinkos kainą asmenims, kuriuos su įmonės valdymo organais sieja glaudūs ryšiai; (iv) įmonės veikla buvo organizuojama taip, kad kreditorių galimybės nukreipti išieškojimą į įmonės skolininkės turtą yra apribotos arba panaikintos; (v) buhalterinė apskaita buvo tvarkoma apgaulingai arba netinkamai (paslėpti, sunaikinti, sugadinti dokumentai). Šių tyčinio bankroto požymių sąrašas nėra baigtinis, tyčinis bankrotas gali būti nustatytas ir esant kitoms nei nurodyta aplinkybėms. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad nagrinėdami klausimus dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, teismai neprivalo nustatyti konkrečių sandorių ar veiksmų, kurie leistų teigti, jog įmonės bankrotas buvo tyčinis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės nutartys: Nr. 3K-3-1045/2003; Nr. 3K-3-564/2002; Nr. 3K-3-448/2004).

Lietuvos Apeliacinis Teismas yra nurodęs, kad sprendžiant dėl tyčinio bankroto esminis veiksnys yra nustatyti, ar įmonės vadovybės ar akcininkų tikslai buvo įmonės privedimas prie nemokumo, vienu kreditorių protegavimas prieš kitus ir kitos aplinkybės, tačiau šie veiksmai nebūtinai turi pasireikšti konkrečiai apibrėžtu sandoriu ar veiksmu, kadangi įmonės tyčinį bankrotą gali lemti sąmoningas blogas jos valdymas, kuris gali reikštis tiek aktyviais įmonės vadovų veiksmais, tiek neveikimu. Apie tyčinį bankrotą galima spręsti iš to, kad įmonės vadovai akivaizdžiai blogai organizavo įmonės darbą arba apskritai jo neorganizavo, buvo sudarinėjami nuostolingi įmonei sandoriai, įmonės veikla ir turtas nukreipiami į kitą susijusią įmonę (Lietuvos Apeliacinio Teismo nutartis Nr. 2-583/2013).

LAT taip pat yra konstatavęs, jog įmonės tyčiniu bankrotu pripažintini visi atvejai, kai dėl įmonės valdymo organų sąmoningų sprendimų įmonės turtas yra perleidžiamas, iššvaistomas, sunaikinamas ar sugadinamas, jei dėl tokių veiksmų įmonė gauna daug mažesnę naudą nei yra to turto reali vertė ir tokių veiksmų padariniu tampa įmonės nemokumas. Įmonės tyčiniu bankrotu laikytini ir įvardyti įmonės valdymo organų veiksmai, įmonei esant faktiškai nemokiai, dar labiau pabloginantys įmonės turtinę padėtį, jei dėl tokių veiksmų, tai yra finansiškai nepagrįstų (nuostolingų) sandorių arba papil-

domų įsipareigojimų prisiėmimo, siekiama išvengti atsiskaitymo su kreditoriais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 3K-3-680/2004). Sprendžiant klausimą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, teismas nėra saistomas nustatytais tyčinio bankroto požymiais, ir tam, kad pripažintų, jog įmonės nemokumas yra nulemtas sąmoningo elgesio, nebūtinai privalo nustatyti vieną iš anksčiau minėtų požymių. Taip pat neprivalo konkrečiai įvardyti, kuris iš įmonės vadovybės veiksmų ar kuris konkretus sandoris lėmė įmonės nemokumą, kadangi yra vertinami ne konkretūs įmonės valdymo organų veiksmai, o aplinkybių visuma (Lietuvos Apeliacinio Teismo nutartis Nr. 2-583/2013).

Taikant BK 209 straipsnį, turi būti nustatyti objektyvieji veikos (sąmoningas blogas įmonės valdymas), jos padarinių (bankrotas, didelė žala kreditoriams) ir priežastinio ryšio požymiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-358/2014). Blogas įmonės valdymas gali pasireikšti tiek aktyviais veiksmais, tiek ir neveikimu. Tai gali būti per didelis išlaidumas, kai kaltininkui valdant įmonę, išlaidos viršija pajamas, rizikingų finansinių operacijų atlikimas ar sąmoningas įmonės veiklos neplėtojimas, piktybinis sutarčių nevykdymas, dėl kurio prarandamos prekių ar paslaugų rinkos. Blogas įmonės valdymas – tai neefektyvus, nerenabilus, nuostolingas ūkininkavimas. Tokio ūkininkavimo natūralūs padariniai – nuostoliai, konkurencingumo sumažėjimas, nemokumas, dalykinės reputacijos kritimas ir pan. Blogai ūkininkauja tas, kuris blogai organizuoja įmonės darbą, atleidžia kvalifikuotus ir priima nekvalifikuotus darbuotojus, išitraukia į nuostolingus sandorius, nepagrįstai teikia laidavimo ir garantinius raštus, neužtikrina turto saugumo, nepagrįstai rizikuoja rinkoje, nesilaiko sutarčių sąlygų, dėl to patraukiamas civilinė atsakomybėn, blogai tvarko apskaitą ar netvarkingai moka mokesčius ir dėl to nubaudžiamas didelėmis baudomis, įtraukia įmonę į nusikalstamą veiklą ir pan.

Tad pagal BK 209 straipsnį žalos kreditoriams turinį sudaro dėl prievolių neįvykdymo atsiradę tiesioginiai turtiniai praradimai, taip pat negautos pajamos. Apie žalą kreditoriams galima kalbėti tik tada, kai tampa aišku, kad bankroto procedūrų metu neįmanoma visiškai kompensuoti dėl prievolių neįvykdymo atsiradusios žalos.

Priežastingumas šiame nusikaltime reiškia, kad bankrotą ir atitinkamą žalą kreditoriams nulėmė būtent blogas įmonės valdymas, o ne objektyvios aplinkybės. Nusikalstamo bankroto normos dispozicija sukoncentruota taip, kad pati savaime suponuoja tyčinės kaltės buvimą asmens veikoje – *tas, kas sąmoningai blogai valdydamas...*, kitaip tariant, tyčia. Įrodinėjant kaltės klausimą, turi būti nustatyta, kad asmuo, turintis įgalinimų valdyti įmonę, veikė tyčia, t. y. suprato, kad blogai valdo įmonę, numatė bankroto ir žalos kreditoriams atsiradimo

galimybę ir šių padarinių norėjo (tiesioginė tyčia) arba nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems kilti (netiesioginė tyčia). Itin svarbus teismo išaiškinimas suponuoja tai, jog aplinkybė, kad civiline tvarka bankroto byla nagrinėjės teismas nenustato tyčinio bankroto požymių, neužkerta kelio vėliau byla nagrinėti baudžiamąjį procesą tvarka ir pripažinti, jog bankrotas buvo tyčinis. Štai vienoje LAT byloje teismas pripažino UAB „P“ bankrotą nusikaltamu pagal šias išdėstytas faktines aplinkybes: (i) bendrovės interesais nepagrįstais S. J. veiksmais iš įmonės kasos lėšų pagal neprotestuotinus vekselius išduodant paskolas A. B., M. J., E. V. ant vekselių nėra nurodyta mokėjimo paskirtis, skolos laiku nebuvo gražintos, o jeigu ir buvo gražintos (M. J. atveju), tai ne pačiai bendrovei, o asmeniškai S. J. ir jau po bankroto bylos iškėlimo; (ii) trys vekseliai didelėms pinigų sumoms buvo išduoti vienas po kito trims asmenims, kurie nedalyvavo bendrovės veikloje; (iii) UAB „P“ vadovas ir vienintelis akcininkas S. J., žinodamas, kad įmonės veiklos pajamos 2009 m. yra daug mažesnės nei 2008 m., pardavė UAB „P“ pagrindinį turtą, kuris buvo įmonės pajamų šaltinis, o gautas lėšas nusiuntė ne į įsiskolinimų mažinimą pagrindiniams kreditoriams, kurie turi pirmos eilės reikalavimo teisę, o įmonėms, kurios su juo pačiu vienaip ar kitaip susijusios; (iv) S. J. taip pat atliko finansiškai nenaudingas įskaitas, reikalavimo teisę perleisdamas II „O“ už keliolika kartų mažesnę sumą; (v) Likvidaus turto perkėlimas iš UAB „P“ į įmones, vienos iš kurių savininkė buvusi S. J. sutuoktinė (II „O“), o kitos (UAB „V“) praėjus keliems mėnesiams vienu iš akcininkų tampa pats S. J., patvirtina, jog tai buvo apgalvoti ir sąmoningi veiksmai, siekiant eliminuoti iš bendrovės balanso turtą, į kurį galėjo būti nukreipti UAB „P“ kreditorių reikalavimai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K-413/2014). Kaip matyti iš aptartų tiek civilinės, tiek baudžiamosios teisės normų, veikos bei požymiai, reglamentuojantys tyčinį ir nusikalstamą bankrotą iš esmės yra tapatūs. Papildomai paminėti būtų galima tai, jog kvalifikuojant veiką pagal Baudžiamosios teisės normą (BK 209 str.) yra reikalaujama didelės žalos kreditoriams. Vadinasi, žala turi būti padaryta bent dviem kreditoriams, o turinės žalos dydis pinigine išraiška turi viršyti 150 MGL.

Civilinės (tyčinio bankroto) ir baudžiamosios (nusikalstamo bankroto) teisės normų takoskyra

Norint atskleisti blogo valdymo sąvoką, privalu išanalizuoti vadovo santykį su įmone. Doktrininiu požiūriu: „asmenys, juridinio asmens vardu priimdami sprendimus, veik[ia] išimtinai tik juridinio asmens interesais bei vyk[d]o kitas CK 2.87 straipsnyje numatytas fiduciarines pareigas.“ (Jakuntavičiūtė 2012). Taigi vadovą ir jo valdomą įmonę sieja

fiduciariniai santykiai. Tačiau iš pateiktos teorinės koncepcijos nėra aišku, kokios tiksliai pareigos yra nustatytos vadovui. Užsienio mokslas pateikia abstrakčią formuluotę, jog fiduciarinių pareigų institutas siejamas su bendrąja lojalumo pareiga. (Didžiulis 2014). Darytina išvada, jog nelojalus vadovavimas daro žalą įmonei, o kartu ir su ja susijusiems asmenims, be kita ko, kreditoriams. Kai kurie mokslininkai dar labiau praplečia vadovo savybes šalia lojalumo išskirdami sąžiningumą, protingumą. (1) Taigi galima konstatuoti, jog teisės moksle vartojama definicija: „[F]iduciarines prievolės kvalifikuojantis požymis yra iš ... suteiktų galių, kylanti nelojalaus elgesio rizika.“ (Didžiulis 2014). Vadinasi, aptartos teorinės fiduciarinių pareigų instituto aiškinimo problemos, manytina, glaudžiai siejasi su sąmoningai blogo įmonės valdymo sąvoka. Detaliau moksle suformuluotus blogo valdymo kriterijus atskleidžia teismų praktika.

Analizuojant LR Tyčinio bankroto įstatymo normas, galima iškristalizuoti šiuos požymius, kuriems esant įmonės bankrotas pripažįstamas tyčiniu civiline tvarka. Kaip antai, (i) įmonės valdymo organai nevykdė įstatymuose ar steigimo sutartyse nustatytų pareigų; (ii) sudaryti nuostolingi ir ekonomiškai nenaudingi sandoriai; (iii) parduotas turtas už mažesnę negu rinkos kainą asmenims, kuriuos su įmonės valdymo organais sieja glaudūs ryšiai; (iv) įmonės veikla buvo organizuojama taip, kad kreditorių galimybės nukreipti išieškojimą į įmonės skolininkės turtą yra apribotos arba panaikintos; (v) buhalterinė apskaita buvo tvarkoma apgaulingai arba netinkamai (paslėpti, sunaikinti, sugadinti ... dokumentai). (18) Tuo tarpu, baudžiamosios teisės srityje galioja požymiai, kurie kvalifikuotini kaip nusikalstamas bankrotas. (i) Beprocentinės paskolos suteikimas bendrovės vardu (Byla Nr. 2K-504/2009); (ii) Per didelis išlaidumas, kai kaltininkui valdant įmonę išlaidos viršija pajamas (Byla Nr. 2K-358/2014); (iii) Rizikingų finansinių operacijų atlikimas ar sąmoningas įmonės veiklos neplėtojimas, piktybinis sutarčių nevykdymas, dėl kurių prarandamos prekių ar paslaugų rinkos, įsitraukimas į nuostolingus sandorius, nepagrįstas laidavimo ar garantinių raštų suteikimas (Byla Nr. 2K-358/2014; Nr. 2K-576/2011); (iv) Blogai tvarko buhalterinę apskaitą (dokumentaciją) ar netvarkingai moka mokesčius (Byla Nr. 2K-413/2014); (v) Įmonės turto/ lėšų/ reikalavimo teisių perleidimas (iššvaistymas) už daug mažesnę nei nominali vertė, kainą, su įmonės veikla susijusiems asmenims (Byla Nr. 2K-413/2014; Nr. 2K-301/2013; Nr. 2K-352/2014).

Įvertinus pateiktą Tyčinio bankroto įstatymo turinį bei atitinkamai teismų priimtus apkaltinamuosius nuosprendžius (teismų praktiką), darytina išvada, jog požymiai, kuriais remiantis bankrotą pripažįsta tyčiniu civiline ir baudžiamąja tvarka, iš esmės, yra tapatūs. Nusikalstamo ir tyčinio bankroto institutų analizė atskleidė, kad objektyvieji po-

žymiai iš esmės tapatūs. Tačiau vienas iš atribojimo kriterijų – padarytos žalos dydis. Vadinasi, nusikalstamas bankrotas gali būti kvalifikuojamas tik tuomet, kai žala viršija 150 MGL dydžio sumą. Taigi skiriasi tik taikoma atsakomybė. Bankrotą pripažinus tyčiniu civiline tvarka, įmonės valdymo organai gali būti patraukti atsakomybėn dėl žalos atlyginimo kreditoriams. Vadinasi, būtų taikomos išimtinai baudinio pobūdžio finansinės sankcijos. Visai kita situacija, jeigu įmonės bankrotas pripažįstamas nusikalstamu baudžiamajame procese. Tokiu atveju, valdymo organams gresia reali laisvės atėmimo bausmė. Taigi kreditoriams paliekama plati diskrecijos teisė, kokiomis teisinėmis priemonėmis nubausti kaltuosius asmenis, sąlygojusius įmonės kreditoriams žalą.

Viena iš nedaugelio skirtumų tyčinio bankroto reglamentavime yra įrodinėjimo procesas. Civilinėje teisėje galioja tikėtinumo principas. Taigi asmuo turi įrodyti faktą esantį labiau tikėtiniu buvus, negu, kad jų nebuvo (50 plus 1 proc. tikimybė). Tuo tarpu baudžiamajame procese galioja absoliutus įsitikinimas, jog asmuo yra kaltas, privaloma įrodyti asmens tyčią. Sunkesnis įrodinėjimo procesas, manytina, taipogi yra viena priežasčių, kodėl tyčinis bankrotas baudžiamajame procese yra pripažįstamas gerokai rečiau.

Užsienio valstybių praktika tyčinio bankroto byloje

Pirmasis teisės aktas, reglamentavęs bankroto teisinius santykius Jungtinėse Valstijose buvo priimtas 1800 m., kuriame jau buvo traktuojamos bankroto bylos kaip nusikalstama veika. Vėlesni pakeitimai buvo priimti 1978 ir 1994 m., kuomet pridėti 156 ir 157 straipsniai. (Rhakimova 2011). Paskutiniai įstatymo pakeitimai iš esmės lėmė lūžį, po kurio neliko dviprasmybių traukiant asmenis baudžiamajon atsakomybėn už tyčinius bankroto veiksmus.

Visų pirma, nusikalstamo bankroto požymiai yra plačiai detalizuoti įstatyme.(21) Kaip antai, turto nuslėpimas, tai viena iš pavojingų veikų, numatytų JAV Baudžiamojo kodekso 152 (1) straipsnyje. Detaliau šią veiką atskleidžia teismų praktika. Persekioti asmenis už turto slėpimą galima tik tuomet, jeigu jie turėjo įgaliojimus valdyti įmonės turtą (JAV byla *US v. Ross*, 7th Circuit, 1996). Turto nuslėpimo elementą sudaro tai, jog prokuroras, palaikantis byloje kaltinimą turi įrodyti tris pagrindinius požymius. Visų pirma tai, kad pradėta bankroto procedūra, antra, įmonės turtas buvo apgaule nuslėptas ir trečia, nuslėptas turtas priklausė įmonei.(6) 152 str. (2) ir (3) dalys apibrėžia atsakomybę už žinomai melagingų ir tikrovės neatitinkančių pareiškimų ir balansų pateikimą. Lygindami tokią veiką su Lietuvoje nustatytu reglamentavimu galime pastebėti, jog tokie veiksmai

taip pat nelieka šešėlyje, asmuo yra baudžiamas, tačiau pagal atskirą LR BK 222 str., kuris numato atsakomybę už apgaulingą apskaitos tvarkymą. (17) Žvelgiant toliau, 152 (6) dalyje yra baudžiamas asmenų elgesys, kuriuo siekiama įgyti turtą, kyšininkaujant. Pavyzdžiui, kreditoriui bankroto proceso metu iš debitoriaus priimant bet kokios formos kyšį. Kyšis, kaip ir Lietuvoje yra apibrėžiamas, kaip dovana, mokėjimas pinigais, natūra, ar paslaugomis, kitaip tariant, bet kokio pavidalo gaunama nauda. Svarbu atkreipti dėmesį, jog JAV kruopščiai tiriama laikotarpis iki bankroto bylos iškėlimo. Tikrinami ir analizuojami per kelerius metus sudaryti bankrutuojančios įmonės sandoriai, kurių metu paaiškėjus aplinkybėms, jog turtas buvo perleistas už neadekvačiai mažą kainą, negu egzistavusi objektyvioje rinkoje, asmeniui kykla baudžiamoji atsakomybė, numatyta 152 str. (7) dalyje. (Rhakimova 2011). Griežta bausmė taikoma asmenims, kurie, vykdydami valstybės suteiktus įgaliojimus: valdininkai, bankroto administravimo procedūrų prižiūrėtojai, advokatai išseikvoja įmonės turtą, t.y. savo veiksmais perleidžia, sunaikina, paslepia skolininko turtą ir/ar dokumentus 153 str., numatyta atsakomybė siekia netgi iki dvidešimties metų nelaisvės. Toks griežtas reglamentavimas, susijęs su valstybės tarnautojų įsikišimu, pažeidžiant valstybės interesus gali būti pateisinamas logika, jog kyšininkavimu iškreipia valstybinio sektoriaus pasirinkimus, kad gautų daugiau asmeninės naudos, tokiais veiksmais kuria neefektyvią ir šališką valstybės politiką, mažina išdo pajamas (Rose-Ackerman 2001). Taigi JAV reglamentavimas tyčinio bankroto srityje išskirtinai apibrėžiamas tik baudžiamosios teisės ribose.

Nagrinėjant Vokietijos bankroto teisinius santykius verta pažymėti, jog abiejų šalių teisinės sistemos fundamentaliai skiriasi. Vokietijos teisė priiskiriama prie kontinentinės teisės šeimos, kurioje vyrauja kodifikuota teisės aktų sistema. Tuo tarpu, Jungtinėse Valstijose vyraujantis modelis, išskyrus kelias išimtis, e.g. Kvebeko miestą bei Luisianos valstiją, yra bendrosios teisės, paremtos teismų priimtais precedentais. Nepaisant šių skirtumų, abiejų šalių teisinis bankroto režimas, *inter alia*, kriminalinė atsakomybė už tyčinius bankroto veiksmus yra panaši. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog pavojinga veika (objektyvioji pusė) taipogi įstatymo leidėjo kriminalizuota skrupulingai. Todėl, Vokietijos baudžiamajame kodekse, kaip ir Jungtinių Valstijų atveju, yra detaliai bankroto procesą reglamentuojančios veikos, už kurių pažeidimą yra numatyta baudžiamoji atsakomybė.

Aktualus Vokietijos teisės aktas, reglamentuojantis nusikalstamo bankroto veiksmus ir atitinkamai už tokius veiksmus, nustatantis baudžiamąją atsakomybę yra Vokietijos Baudžiamasis kodeksas (3). Minėtame akte yra išskirtas atskiras skyrius kovoti su nusikalstamu bankrotu. Detaliau pažvel-

gus į Baudžiamojo kodekso 283 straipsnį matyti, kad veiksmai, kuriais siekiama paslėpti, sunaikinti ar kitaip perleisti įmonės turtą yra įstatymo leidėjo uždrausti. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog po padidinamuoju stiklu patenka ir yra tiriami įmonės sudarytų sandorių pagrįstumas. Nustačius sandorius, kuriais buvo siekiama už neadekvačiai mažą kainą perleisti turtą, asmuo laikomas, atsakingu. Visos šios aptartos veikos, lyginant su prieš tai aprašytu Jungtinių Valstijų teisiniu modeliu yra taipogi kriminalizuotos. Sistemškai vertinant abiejų valstybių teises sistemas, galima pastebėti nemažai panašumų. Tiek Jungtinėse Valstijose, tiek ir Vokietijoje ypatingas dėmesys skiriamas buhalterinės apskaitos dokumentams. Būtent, finansinės apskaitos dokumentų klastojimas, neišsaugojimas tampa kvalifikuojančiu požymiu baudžiamajame procese. Verta pastebėti, jog Vokietijoje, skirtingai negu Jungtinėse Valstijose, baudžiami ir tokie veiksmai, kuriais skolininkas suteikė pirmenybę kreditoriui, išskyrė jį iš kitų kreditorių rato ir patenkino jo reikalavimą, palikdamas kitus kreditorius be finansinių reikalavimų patenkinimo 283(c) str. Šiuo atveju, pažymėtina, jog Lietuvoje, toks veiksmas yra taipogi nepaliktas užmarštyje, tačiau teisiniai svertai, nepalyginamai menkesni. Kreditorių protegavimas yra nustatytas Įmonių bankroto įstatyme ir įrodinėjamas dėl įmonės bankroto pripažinimo tyčiniu. Taigi priešingai nei Vokietijoje, Lietuvoje yra nustatytas civilinis reglamentavimas, ko pasėkoje, atsakomybė yra ne kriminalinio pobūdžio. 283(a) straipsnyje yra numatytas kvalifikuojantis požymis, kaip antai, bankrotas sunkinančiomis aplinkybėmis. Šios aplinkybės pasireiškia pažeidėjo žinojimu, jog jis pastato daugumą kreditorių į pavojingą padėtį, ir dėl tokių pažeidėjo veiksmų įmonė patenka į krizę ar prarandą didelę dalį aktyvų, nors kreditoriai pasitikėjo įgalinimus, turinčio asmens veiksmais. Tai susiję su itin griežta kreditorių apsauga. Tokią išvadą suponuoja jau vien ta aplinkybė, jog maksimali sankcija numatyta net iki dešimties metų nelaisvės. Nėgana to, įmonės direktorius taipogi atsakingas už įmonės nemokumą, jeigu: (i) paslėpė įmonės turtą ir dėl to padarė žalą kreditoriams; (ii) sudarė rizikingus ir ekonomiškai nepagrįstus sandorius; (iii) veikė be įgaliojimų; (iv) neišsaugojo arba laikė buhalterinės apskaitos dokumentus, nesilaikant reikalavimų; (v) sunaikino buhalterinės apskaitos dokumentus, kurių saugojimo terminas dar nesibaigė (Volhard ir kt. 1997). Kaip matyti, iš pateiktos užsienio valstybių praktikos, tiek JAV, tiek Vokietijos teisinis reglamentavimas tyčinio bankroto institutą išimtinai traktuoja kaip baudžiamosios teisės mechanizmą. Toks reglamentavimas neabejotinai suteikia aiškumo. Tyčiniai valdymo organų veiksmai kvalifikuojami pagal baudžiamąjį kodeksą su visomis iš to išplaukiančiomis represinėmis prievartos priemonėmis.

Išvados

1. Įmonės valdymo organai privalo laikytis *bonus pater familias* principo. Atitinkamai rūpintis įmonės interesais, vykdydami fiduciarines pareigas. Bet koks nukrypimas nuo visuotinai pripažintų sąžiningų elgesio standartų, užtraukia įmonės valdymo organams atsakomybę. Svarbu paminėti, jog sandoriai atliekami su artimais giminaičiais – įmonės turto aktyvus slėpimas, perleidimas už neadekvačią kainą suponuoja faktą, kad minėti principai buvo šiukščiau pažeisti.
2. Tyčinis bankrotas ir nusikalstamas bankrotas yra, iš esmės, tapatūs institutai, kurie reglamentuoja santykius kardinaliai skirtingose teisės šakose. Kaip antai, civilinėje ir baudžiamojoje teisėje. Vienintelis objektyvus skirtumas, jog baudžiamojoje teisėje suformuluota straipsnio dispozicija išreiškia žalą kreditoriams, kuri turi būti ne mažesnė kaip 150 MGL dydžio suma. Vadinas, viršijus šią sumą, įmonės valdymo organai gali būti traukiami atsakomybėn pagal abi aptartas teisės šakas. Atsakomybės rūšį pasirenka kreditoriai bei bankroto administratorius bankroto proceso metu.
3. Analizuotose užsienio valstybėse tiek JAV reglamentavimas, tiek Vokietijos įstatymai nuosekliai formuoja praktiką, jog už tyčinius įmonės vadovų veiksmus, padarant žalą kreditoriams, taikoma išskirtinai baudžiamoji atsakomybė. Tokiu būdu išvengiama kolizijos tarp kardinaliai skirtingų civilinės ir baudžiamosios teisės normų.

Literatūra

1. B. Butcher, Director's duties. A new Millennium a new approach? (Kluwer law international, The Hague, London, Boston, 2000), p. 7, mintis tekste: Rimgaudas Greičius, Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos (Vilnius: Teisinės informacijos centras 2007).
2. Bankrutuojančių bei bankrutavusių įmonių sąrašas, kuriose bankrotas pripažintas tyčiniu. Įmonių bankroto valdymo departamentas prie Ūkio ministerijos (Vilnius, 2016) <http://www.bankrotodep.lt/assets/Nemokumas/Tyinis-Bankrotas/Tyc2013-11-36.pdf> [aplankyta 2016 08 10].
3. German criminal code<http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html> [aplankyta 2015 08 17].
4. Gintarė Jakuntavičiūtė, Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė (daktaro disertacija, Vilnius, MRU, 2012).
5. Gulnara Rhakimova, „Bankruptcy Crimes in Germany and the United States: Lessons for Russia“, Central European university (2011).
6. JAV byla: US v. Beery, 10th Circuit, (1982), mintis tekste: Gulnara Rhakimova, „Bankruptcy Crimes in

- Germany and the United States: Lessons for Russia“, Central European university“ (2011).
7. JAV byla: US v. Ross, 7th Circuit, (1996).
 8. Laurynas Didžiulis, „Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija“, Teisė (2014, Nr. 91).
 9. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-583/2013.
 10. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-583/2013.
 11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-1045/2003.
 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-564/2002.
 13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-448/2004.
 14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-680/2004.
 15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2K-358/2014.
 16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2K-413/2014.
 17. LR Baudžiamasis kodeksas, Žin. (2000, Nr. 89-2741), 222 str.
 18. LR Įmonių bankroto įstatymas, Žin. (2001, Nr. 31-1010), 2 str., 12 d.
 19. R. Volhard, A. Stengel, German limited liability company (West Sussex: John Wiley & Sons Ltd, 1997).
 20. Susan Rose-Ackerman, Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma (Kaunas: Vaga, 2001).
 21. Title 18 U.S.C.; <<http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-9>> [aplankyta 2016 08 17].
 22. Tyčinių bankrotų Lietuvoje apžvalga. Įmonių bankroto valdymo departamentas prie Ūkio ministerijos, Ūkio ministerija, Vidaus reikalų ministerija (Vilnius, 2011) <<http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&sqi=2&ved=0CCcQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.ukmin.lt%2Fuploads%2Fdocuments%2FTyciniai%2520bankrotai%2520apzvalga.doc&ei=pdvLVLPaAoXoaMesgLgG&usq=AFQjCNFCBCVQDzZVJFSWuaHOlv7jPxWLiA&sig2=5znNThIw35W1GT2JC4qu-A&bvm=bv.84607526,d.d2s>> [aplankyta 2016 08 10].

UNFAIR (ILLEGAL) ACTIONS OF MANAGING BODIES OF THE COMPANY AS THE REASONS OF FRAUDULENT BANKRUPTCY

Summary

The article deals with the legal terms of bankruptcy. Company management based on the Law on Companies and consequential documents imperatively determine the rights of the management bodies and the corresponding responsibilities. Under the disruption of the activities of the company or in the face of a difficult economic situation, the management bodies should act according to the principle *bonus pater familias* and perform fiduciary duties in respect of the company. In the process of bankruptcy, a special attention is drawn to the decisions of the company's management bodies made before initiating bankruptcy proceedings. For this reason, it is important crystallise the criteria which might help to admit that the company's management bodies breached fiduciary duties to act in favour of the company and its interests, and require appropriate actions from the guilty persons.

The article focuses on the provisions of the Law on Enterprise Bankruptcy of the Republic of Lithuania and the Criminal Code that regulate the characterisation and application of fraudulent bankruptcy. It should be noted that both the civil and criminal fields of law essentially apply identical criteria under which a person may be convicted of intentional actions that caused bankruptcy. In this way, a collision between two different branches of law is provoked.

Key words: fraudulent bankruptcy, criminal bankruptcy, managing bodies

Informacija apie autorių

Mindaugas Slavinskas. Kauno kolegijos Ekonomikos ir vadybos fakulteto Teisės katedros asistentas, verslo teisės praktikas, oratorius. Mokslinių tyrimų laukas: bankroto teisė, teisės filosofija, įmonių teisė, interneto teisė.

El. pašto adresai: mindaugas.slavinskas@go.kauko.lt, mindaugas.slavinskas@yahoo.com